

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.15.2023.8030>

**იმერეთის თემა
ძველ ქართულ მწერლობაში**

**The theme of Imereti
in ancient Georgian writing**

ომარ გვეტაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Omar Gvetadze

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

ძველ ქართულ მწერლობაში ხშირად არის ძირითად თემად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მომხდარი ამბები. განსაკუთრებით ეს ეხება აღმოსავლეთ საქართველოს – კახეთი, თბილისი, ქვემო ქართლი, მცხეთა (აზოს წამება, ევსტათი მცხეთელის წამება, გობრონის წამება და სხვა). იმერეთზე ამ კუთხით ნაკლებადაა ყურადღება გამახვილებული, თუმცა აღორძინების ხანაში დაიწერა რამდენიმე ისეთი ნაწარმოები, რომელშიც ავტორები ამჟღავნებენ თავიანთ დამოკიდებულებას იმერეთისადმი, საუბარია აქ მცხოვრები ადამიანების ყოფის, საფიქრალისა და საზრუნავის შესახებ.

აღორძინების ხანის მწერალთა პოემები, რომლებიც ეძღვნება მეფეებს, ცნობილ პიროვნებებს, ფაქტობრივად არის ისტორიული მოვლენების გალექსვა. ისეთი მხატვრული სამკაულები, როგორცაა მეტაფორა, ეპითეტი და გამოსახვის სხვა ხერხები, ამ პოემებში გამოყენებული არ არის. სათქმელი გადმოცემულია რუსთველური თექვსმეტმარცვლიანი შაირით. თუმცა იგრძნობა დაპირისპირება „სპარსულ ნაჭორ“ ამბებთან და ეროვნულ თემატიკაზე ყურადღების გამახვილება, რაც ნაციონალური ეპოსის დამკვიდრების ნიშანი იყო.

ფეშანგის შემოქმედების შესახებ ქართული ლიტერატურის ისტორიაში არ არის საუბარი გამოწველივით, ძირითადად გადმოცემენ პოემის შინაარსს. ზოგადად მითითებულია, რომ იგი ამახინჯებს ისტორიულ სინამდვილეს, არის სახოტბო პანეგირიკის ავტორი და, რაც მთავარია, ავლენს კუთხურ პატრიოტიზმს. ეს შეხედულებანი გადახედვას საჭიროებს. ჯერ ერთი, მხატვრულ ნაწარმოებს არ მოეთხოვება ისტორიული რეალობის დეტალურად გადმოცემა, არ შეიძლება მას შევხედოთ როგორც მათიანეს. მეორეც, ფეშანგი თავის პოემაში საქართველოს გაერთიანების მომხრეა,

ყოველ შემთხვევაში, იგი აქებს რა შაჰნავაზს და არჩილს, მიზანი ერთი აქვს: მეფისადმი პატივისცემა და ხალხის ერთიანობა, მათი ერთგულება მეფისადმი. იმერეთი პოემაში ნახსენებია 27-ჯერ, ხოლო ქუთაისი – 6-ჯერ.

ნაშრომში პოემის ტექსტიდან მოტანილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ ფეშანგი არ არის კუთხური პატრიოტიზმის გამომხატველი, არამედ ეროვნული თვალთახედვით და ობიექტურად აფასებს იმერეთში განვითარებულ ისტორიულ მოვლენებს.

საკვანძო სიტყვები: ძველი ქართული მწერლობა, იმერეთის თემა, ფეშანგის შემოქმედება.

ABSTRACT

In ancient Georgian literature, the predominant themes often revolve around events occurring in various regions of Georgia. Notably, Eastern Georgia's regions like Kakheti, Tbilisi, Kvemo Kartli, and Mtskheta frequently depict events such as the torture of Abo, Estatica Mtskheli, and Gobroni. However, Imereti has received comparatively less attention until the Renaissance, when several works emerged shedding light on this region. Authors of these works expressed their perspectives on Imereti, delving into the lives, thoughts, and concerns of its inhabitants.

Renaissance poets dedicated their verses to kings and renowned figures, offering a narrative of historical events rather than employing elaborate literary devices like metaphor or epithet. The use of the sixteen-syllable Rustaveli „shairi“ is common in these poems. However, there exists a subtle contradiction with „Persian rumors“, while the emphasis on national themes hints at the emergence of a national epic.

In the realm of Georgian literary history, Peshang's contributions are often overlooked. It is commonly asserted that Peshang distorts historical reality, crafts panegyrics, and exhibits narrow patriotism. These perspectives require reevaluation. Firstly, a work of art is not obligated to meticulously reflect historical reality; it transcends mere chronicle. Secondly, Peshang advocates for the unification of Georgia in his poem, praising figures like Shahnawaz and Archil, emphasizing respect for the king and unity among the people. Notably, Imereti is mentioned 27 times and Kutaisi six times in the poem. Analysis of the examples presented in the article suggests that Peshang's work does not merely reflect narrow patriotism. Rather, he evaluates historical events unfolding in Imereti from a national standpoint with objectivity and insight.

Keywords: Ancient Georgian writing, Imereti theme, Peshang's creativity.

ძველ ქართულ მწერლობაში ხშირადაა აღწერილი ძირითად თემად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მომხდარი ამბები. განსაკუთრებით ეს ეხება აღმოსავლეთ საქართველოს – კახეთი, თბილისი, ქვემო ქართლი, მცხეთა (აზოს წამება, ევსტათი მცხეთელის წამება, გობრონის წამება და სხვა). იმერეთზე ამ კუთხით ნაკლებადაა ყურადღება გამახვილებული, თუმცა აღორძინების ხანაში დაიწერა რამდენიმე ისეთი ნაწარმოები, რომელშიც ავტორები ამჟღავნებენ თავიანთ დამოკიდებულებას იმერეთისადმი, საუბარი აქ მცხოვრები ადამიანების ყოფის, საფიქრალისა და საზრუნავის შესახებ.

აღორძინების ხანის მწერალთა პოემები, რომლებიც ეძღვნება მეფეებს, ცნობილ პიროვნებებს, ფაქტიურად არის ისტორიული მოვლენების გალექსვა. ისეთი მხატვრული სამკაულები, როგორცაა: მეტაფორა, ეპითეტი და გამოსახვის სხვა ხერხები, ამ პოემებში გამოყენებული არ არის. სათქმელი გადმოცემულია რუსთველური თექვსმეტმარცვლიანი შაირით, თუმცა იგრძნობა დაპირისპირება „სპარსულ ნაჭორ“ ამბებთან და ეროვნულ თემატიკაზე ყურადღების გამახვილება, რაც ნაციონალური ეპოსის დამკვიდრების ნიშანი იყო. აღნიშნავენ, რომ ფეშანგი ერთ–ერთი მკვეთრი გამოხატველია იმ „რეალიზმისა“, რომელსაც მწერლობისაგან მოითხოვენ აღორძინების ხანაში (კეკელიძე 1981: 512). ფეშანგის დროს ლიტერატურაში ეროვნული მოტივი ჯერ კიდევ არ ქცეულა მწერლის მსოფლმხედველობად, შემოქმედებით მეთოდად. სხვა ვითარებაა დავით გურამიშვილთან, – მართლის თქმა მისი შემოქმედებითი პრინციპია.

ფეშანგის შემოქმედების შესახებ ქართული ლიტერატურის ისტორიაში არ არის საუბარი გამოწვლილვით, ძირითადად გადმოსცემენ პოემის შინაარსს. ზოგადად მითითებულია, რომ იგი ამახინჯებს ისტორიულ სინამდვილეს, არის სახოტბო პანეგირიკის ავტორი და, რაც მთავარია, ავლენს კუთხურ პატრიოტიზმს. აღნიშნულია, რომ „პოემის ავტორი, ერთი შეხედვით, თითქოს საქართველოს გაერთიანების დიდი მოტრფიალეა, მაგრამ მისი კონცეფცია აქ არაჯანსაღ საფუძველზეა დაყრდნობილი. სპარსოფილურ ტენდენციებთან ერთად, ფეშანგი აშკარად ამჟღავნებს ერთგვარ კუთხურ პატრიოტიზმს. მისი გაკვილვის საგანი გამხდარა არამარტო იმერული დიდკაცობა, არამედ იმერეთის მთელი მოსახლეობა (ქართული ლიტერატურის ისტორია 1966: 416). ასევე ხაზს უსვამენ „შაჰნავაზიანის“ მრავალი ადგილის შეუსაბამობას ისტორიულ სინამდვილესთან. ეს შეხედულებანი გადახედვას საჭიროებს. ჯერ ერთი, მხატვრულ ნაწარმოებს არ მოეთხოვება ისტორიული რელობის დეტალურად გადმოცემა, არ შეიძლება მას შევხედოთ როგორც მათიანეს; მეორეც, ფეშანგი თავის პოემაში საქართველოს გაერთიანების მომხრეა, ყოველ შემთხვევაში, იგი აქებს რა შაჰნავაზს და არჩილს, მიზანი ერთი აქვს: მეფისადმი პატივისცემა და ხალხის ერთიანობა, მათი ერთგულება მეფისადმი. მართებულია კ. კეკელიძის მოსაზრება, რომ „თავისი პოლიტიკური მსოფლმხედველობით ფეშანგი მოტრფიალეა გაერთიანებული საქართველოსი... მთლიანი, განუყოფელი სამშობლო – პატრიოტი პოეტის იდეალი“ (კეკელიძე 1981: 512).

აღორძინების ხანაში განახლდა საკარო პოეზია, რომლის ტრადიციები დაკარგული იყო. აღარ იყო შეკვეთა და არც ძლიერი პიროვნება – ქების ობიექტი. როგორც ცნობილია, ამ კუთხით აღორძინების ხანის პოეზიაში გამორჩეული ნაწარმოებია პოემა „შაჰნავაზიანი“.

ცნობილია, რომ მდივან–მწიგნობრები და მეხოტბეები, რომლებიც ნაწარმოებში შექების სანაცვლოდ საჩუქარს, წყალობას ითხოვდნენ მეფისაგან, ძირითადად დაბალი სოციალური წრიდან არიან გამოსულნი (ფეშანგი 1935: XXXVI). ფეშანგიც ხომ გორელი ვაჭრის შვილი იყო. ამიტომ მათ ცნობილი მაღალი არისტოკრატიული წრის წარმომადგენლები ზემოდან, ხშირად დაცინვით, უყურებდნენ. ცნობილია თეიმურაზ II–ის ირონია:

„ვინ არის ჩემზე მეტყველი, შეტყობა დია მსურისა,
... არამც რომ დამკვრელი იყოს სტვირსა, ჭიანურისა.“

ზედან უმღერდეს შაირებს, ნათქვამს ბისტიკის ცრუისა“.

აგრეთვე, იოსებ თბილელიც, ცნობილი მოღვაწე და „დიდმოურავიანი“ ავტორი, ფეშანგის თანამედროვე, ასეთ მეხოტბეებს დასცინოდა: „რომე კაცმა ბევრი რამ თქვას ხოტბა, ბევრი სიტყვის თხრობა თვისტომს თავსა მოაძაგებს, მას მიხვდების ცუდი შრომა.“

ფეშანგი წერს: „რაც მენახა, ვიუბენ“–ო. ყველაფერს, რასაც აღწერს, მხოლოდ საკუთარი დაკვირვების შთაბეჭდილებები უდევს საფუძვლად გვინდა აქ მოკლედ შევხვით ფეშანგის „კუთხური პატრიოტიზმის“ გამოვლინებას. მის დამოკიდებულებას იმერთა მიმართ.

იმერეთი პოემაში ნახსენებია 27–ჯერ, ხოლო ქუთაისი – 6–ჯერ. ბაგრატის თვალის დათხრა დედოფალ დარეჯანის მიერ, იმერთაგან, პოემაში შეფასებულია უარყოფითად:

„რა მიესმა იმერელთა, მათ შეექნათ დიდი წყენა,
თქვეს: დავრჩითო უპატრონოდ, რა გვმართებსო ნეტა ჩვენა?
ქალმან მისი სირეგნითა რისხვა ჩვენზე მოაყენა,
მოაოხრა სახელმწიფო, ვინ აუბნა ტყუილად ენა“ (ფეშანგი 1935).

იმერლებმა თხოვეს დადიანს, რომ ამ გასაჭირიდან ეხსნა ისინი. ფეშანგი ქებას არ იშურებს იმერლების მიმართ:

„გამოელაშქრა, მოვიდა სადაცა საზღვარი ხონია...
იმერელთაგან სიფრთხილე ძველთაგან გაგვიგონია.“

იმერეთში აღმოსავლეთიდან გადმოსულ მეფე შაჰნავაზს იმერელი თავადები მუხლმოყრილი შეხვდნენ:

„მოვიდენ იმერელნი, თავადები ვინცა ვინა
მუხლმოყრილნი სახვეწარად ირჯებოდნენ მეფის წინა,
ერთგულთ მისცა საბომგარი, ორგულებსა მოაწყინა,
თემი შანით დააწყენარა, არა სადით არ იწყინა.“

აქაც არ ჩანს, რომ ფეშანგი იმერელ თავადებს აკრიტიკებს, პირიქით, მათი ქცევა სავსებით ადეკვატურია მოვლენებისა.

პოემის ავტორი გულისტკივილით აღნიშნავს, რომ დედოფლის ვერაგულმა მოქმედებამ იმერეთი ცუდ დღეში ჩააგდო:

„აწ შეიქნა იმერეთი უპატრონოდ, ასრე ოხრად,
ქალი დარჩა უიმედოდ, ვისგან დაჯდა ასრე ოხრად,
დაუბრუნდა სვიანობა მას, დაეწყო ძველთა მოსვრად
ტახტიდან ჩამოაგდო, წაიყვანა ხორცა მტრისად.“

ვახტანგ შაჰნავაზი პოემაში წარმოჩენილია ყველასგან პატივსაცემ პიროვნებად. იმერეთის ჯარის ერთგულებას მეფე უხვი მოწყალებით აფასებს:

„იმერთა ჯარი გვერდს ახლავს, დიდი ვინ, ანუ წვლილია,
რაც დაიჭირა ქვეყანა, არიან მასთან ვლილია,
ხალათი მისცა ყველასა, კაცთაგან დაუცველია,
ბევრს შეკაზმული ცხენები, ვინ რამ თავადიშვილია“.

მეფე შაჰნავაზს, პოემის მიხედვით, იმერელთა ჯარის დახმარების იმედი აქვს:

„კაცი გაგზავნა იმერეთს, შესთვალა სიტყვა ასეები,
მივალ მტრებზედა საბრძოლოდ, სისხლით ავუვსო თასეები.
მზა დამხვდით, მოვალ ლაშქართა, თქვენ დიდებითა ხასეები ,
ერთგულთა მოგცე წყალობა, აღარ გინდოდეთ ფლასეები“.

იმერთა საქებრად უნდა ითქვას, რომ მათ ბრძანების მოსვლისთანავე დაიწყეს შეკრებისათვის მზადება.

„წიგნი მოვიდა, მაშინვე შექნეს იმერელთ მზადება,
თქვეს ყმანი ვართო მეფისა, ვინ ლომსა დაექადება“.

იმერთა ჯარმა დაპირება შეასრულა. მათ მეფეს გვერდით დგომა შეჰფიცეს:

„იმერთა ჯარი იქ დახვდა, ჰგავს არ არიან ძალია,
სული მიაართვეს არმადნად, ვით დაიშურონ ძალია...“

პოემაში შექებულია ქუთაისში არსებული მეფეთა სადგომი, მათი სამყოფელი. ფეშანგი არ იშურებს ამ შემთხვევაში „ოქროს ჩარდახის“ შექებისათვის სტრიქონებს, მეტიც, ქუთაისს დედაქალაქს უწოდებს.

„ქუთაისს დედაქალაქსა დადგა უკადრი, ლაღია,
დიდთა მეფეთა სამყოფი ნახა იქ ტურფა ბაღია.

სრა და საწოლი დახჩული, კარი ჩანს არსადა ღია.

თქვა: „უპატრონოდ ქნისათვის შემქმნია გულსა დაღია“.

პოემაში „შაჰნავაზიანი“ ფეშანგი ასაბუთებს და რეალურ პირობებს უძებნის შაჰნავაზის მიერ შვილის, არჩილის მეფედ მოთხოვნას იმერელთაგან:

„შექნეს ხვეწნა და მუდარა, არ ვიყო მათზე ზიანად,
მათ არჩილ მთხოვეს სამეფოდ, ადრე არათუ გვიანად“.

არჩილის მეფობა იმერეთში პოემაში საერთო თანხმობად არის წარმოდგენილი. ამ მოვლენაში ფეშანგი ხედავს საქართველოს გაერთიანების იდეას.

„შვილი გახლავს არჩილ მეფეთ, იმერთა მიაზარე,
ტახტი მიეც სახელმწიფო, დაამშვენოს ყოვლი არე,
საქართველო გააერთე, ვინ მამაცობ, ვითა მთვარე...!

...„თქვენ თბილისს ქალაქს მობრძანდით,

ტახტმან იხაროს შენითა...“

ფეშანგი არჩილის იმერეთში გამეფებას უკავშირებს ამ კუთხის კეთილდღეობას, მის წინსვლას და გამარჯვებას:

„მოვიდა შეხვდა იმერეთს ვის ტანი უგავს საროსა,

ეგზომ უებრო ყვავილი, ვეჭვობ სამოთხეს ხარობსა...“

...შექმნა ქვეყანა მდიდარი, მას სხვა არ დაედაროსა“.

იმერელთა სიხარული ჰიპერბოლიზებულიად არის აღწერილი ფეშანგისთან.

შაჰნავაზმა არჩილი დასვა იმერეთის ტახტზე და თვითონ კი დაბრუნდა თბილისში. პოემაში გრანდიოზული სურათია დახატული, თუ როგორ აცილებენ იმერელი დიდებულები მეფე შაჰნავაზს:

„მივიდა და მისდევს ხელმწიფეს იმერეთს დიდებულები,

ტირილით ესალმებიან, ჰკადრეს: თქვენ გაგყვით გულები:“

არჩილის იმერეთში გამეფებამ ხონთქრის უკმაყოფილება გამოიწვია.

„ხუანთქარს რა ჰკადრეს იმერეთს არჩილისაგან მეფობა,

მეტმა წყენამან შეშალა, დაიწყო მაღლად მყეფება.“

არჩილს ურჩევენ, რომ იმერეთის სამეფო მისთვის შეუფერებელია, ურგებია, კახეთია შენი, მოუცია ბენფის ყაენს, იმერეთის მეფობა შენტვის შეუფერებელიაო:

„ეგე სამეფო ნუ გინდა, არ შენი შესაფერია,

არის მცირე და ურგები მეფობის, არაფერია,

ეტლმა სამისოდ დაგბადა, სიდიდე დაიფერია,

კახეთი მოგცა ყაენმა, ხელმწიფე არ უფერია...“

ფეშანგის პოემაში არის სტროფები, სადაც არჩილის სულიერი განწყობა მის პიროვნულ სიდიადეზე მიუთითებს; არჩილს არ ეთმობა იმერეთი, მისი მოსახლეობა, მისი არისტოკრატია. იგი განიცდის იმერეთიდან წამოსვლას, მას არ ეთმობა ეს მხარე და მისი ადამიანები:

„თქვა თუ ეგ ზომნი მოყმენი ადვილად გადავყაროა?

ანუ სრა დიდთა მეფეთა საოხრად რად დავჰყაროა?“

როცა შაჰნავაზის ძეზე, არჩილზე, უნდათ გავლენა მოახდინონ, მაშინ კახეთს უქებენ და იმერეთის საწინააღმდეგო აზრებს გამოთქვამენ. ეს მართლაც ბუნებრივია, რადგან არჩილისა და შაჰნავაზის მომხრეებს სურთ, რეალური საფუძველი მოუძებნონ მეფის ძალაუფლებას. პირდაპირ არ არის ნათქვამი, რომ ოსმალეთს არ სურს იმერეთში აღმოსავლეთ საქართველოს მეფე იყოს, გაერთიანდეს საქართველო და ამიტომ უპირატესობას ანიჭებენ აღმოსავლეთ საქართველოს.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ ფეშანგი არ არის კუთხური პატრიოტიზმის გამომხატველი, არამედ ერთიანი ეროვნული ცნობიერებით და ობიექტურად აფასებს იმერეთს.

გამოყენებული ლიტერატურა

კეკელიძე 1981: კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. II. თბილისი, 1981.

ფეშანგი 1935: ფეშანგი, შაჰნავაზიანი, გიორგი ლეონიძისა და სოლომონ იორდანიშვილის რედაქციით, მხატვარი ლ. გუდიაშვილი. თბილისი, 1935.

ქართული ლიტერატურის ისტორია 1966: ქართული ლიტერატურის ისტორია, ექვს ტომად, ტ. II. თბილისი, 1966.